
Robert Syrwid

PODANIE WIKTORA HOFFMANNNA
DO WŁADYSŁAWA GOMUŁKI Z 1946 ROKU.
Z DZIEJÓW POLITYKI PERSONALNEJ MINISTERSTWA
ZIEM ODZYSKANYCH

Organizacja struktur polskiej administracji państwowej na terenie południowej części Prus Wschodnich została zainicjowana, jeszcze w trakcie działań wojennych, przez dr. Jerzego Sztachelskiego ówczesnego wojewodę białostockiego¹.

Sztachelski powołał już 3 lutego 1945 r. w Białymstoku Biuro Pełnomocnika Rządu Tymczasowego RP na Prusy Wschodnie, z Henrykiem Olejniczakiem na czele. Głównym zadaniem Biura było poszukiwanie fachowców różnych specjalności oraz urzędników i wysyłanie ekip administracyjno-technicznych do obsady tworzonego aparatu administracyjnego – w tym urzędów starościńskich – w miastach przewidzianych na siedziby projektowanych powiatów na tym terenie².

Status prawny ziem zachodnich i północnych – mających po wojnie przysłać Polsce, a określanych oficjalnie mianem Ziemi Odzyskanych (ZO) – został przejściowo uregulowany uchwałą Rady Ministrów Rządu Tymczasowego RP z 14 marca 1945 r. o podziale administracyjnym tych terenów na cztery okręgi administracyjne, zarządzane przez pełnomocników. Były to: I – Śląsk Opolski,

¹ Jerzy Sztachelski (17 I 1911 – 17 XII 1975), dr medycyny, kpt. Wojska Polskiego. 28 VII 1944 r. mianowany pełnomocnikiem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego na województwo białostockie. Przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku (26 VIII – 21 X 1944) i wojewoda białostocki (4 I – 28 III 1945), od 14 do 28 III 1945 r. pełnomocnik Rządu Tymczasowego RP na Okręg Mazurski. Minister aprowizacji i handlu (30 III 1945 – 5 II 1947), poseł do Krajowej Rady Narodowej (wrzesień 1944 – luty 1947) i na Sejm Ustawodawczy RP (1947–1952). Członek Polskiej Partii Robotniczej (od 1945 r.) i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (od 15 XII 1948 r.)

² Por. *Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów. 1945 r.* Przygotował do druku T. Baryła, Olsztyn 1996, ss. 21–39; M. Płotek, *Trudne początki. Okręg Mazurski 1945–1946*, Dąbrówno 2011, ss. 15–17. Dwa dni później, tzn. 5 II 1945 r., z Białegostoku wyruszyły dwie pierwsze grupy operacyjne do Giżycka i Kętrzyna, z zadaniem utworzenia urzędów starościńskich. Żadnej z nich, wobec nieprzychylnego postawy radzieckich władz wojskowych, nie tylko nie udało się przejąć władzy, ale nawet – jak w przypadku grupy skierowanej do powiatu kętrzyńskiego – chociażby dotrzeć do wyznaczonego celu podróży. Wielu członków, zarówno tych, jak i kilku innych grup operacyjnych, wysłanych w tym miesiącu do południowej części Prus Wschodnich, powróciło w niedługim czasie do Białegostoku, głównie ze względu na skrajnie trudne warunki bytowania.

II – Śląsk Dolny, III – Pomorze Zachodnie i IV – Prusy Wschodnie (Mazurski). Okręgi zostały podzielone na obwody, zarządzane przez pełnomocników obwodowych. Do podstawowych zadań pełnomocników należało organizowanie i nadzorowanie „władz zespolonych na obszarze swojego okręgu” oraz „przygotowanie terenu do przyjęcia osadnictwa polskiego”³.

Pierwszym Pełnomocnikiem IV Okręgu mianowano J. Sztachelskiego. Pierwotnie zakładano utworzenie w tym okręgu 27 powiatów o łącznej powierzchni około 27 000 km² ⁴. W związku z nominacją Sztachelskiego na stanowisko ministra aprowizacji i handlu, jego miejsce zajął – od 30 marca 1945 r. – płk Jakub Prawin⁵. Jako Pełnomocnik Rządu Tymczasowego RP na Okręg Mazurski przybył on tego samego dnia – na czele grupy operacyjnej Ministerstwa Administracji Publicznej (MAP) – do Olsztyna, gdzie ustanowił siedzibę Urzędu. Zastępcą J. Prawina został Jerzy Burski⁶.

W sytuacji zmiany personalnej na stanowisku Pełnomocnika, Biuro w Białymstoku zostało przekształcone – decyzją wojewody białostockiego – 5 kwietnia 1945 r. w Delegaturę Urzędu Pełnomocnika Rządu Tymczasowego RP na Okręg Mazurski. Jej działalność została zakończona 20 czerwca 1945 r.⁷ Kolejne

³ Pełnomocnikiem Generalnym dla Ziem Odzyskanych został mianowany 11 IV 1945 r. płk Edward Ochab. Szerzej na ten temat: T. Marczak, *Granica zachodnia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1944–1950*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia CXXIII, Wrocław 1995, nr 1789, ss.78–85; *Warmia i Mazury w PRL. Wybór dokumentów. Rok 1945*, przygotował do druku T. Baryła, Olsztyn 1994, ss. 25–26.

⁴ Były to następujące powiaty: bartoszycki, biskupiecki (reszelski), braniewski, darkiejmski, elbląski, ełcki, gierdawski, giżycki, gołdapski, iławewski, kętrzyński, kwidziński, lidzbarski, malborski, morąski, mrągowski, nidzicki, olecki, olsztyński, ostródzki, pasłęcki, piski, suski, świętomiejski, szczywieński, sztumski i węgorzewski – por. E. Kierejczyk, *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980, ss. 42–43; A. Wakar, *Administracja publiczna*, Rocznik Olsztyński, 1964, t. 6 [druk: Olsztyn, 1966], s.29.

⁵ Jakub Prawin (18 IV 1901 – 7 VII 1957), wykształcenie, wyższe, dr nauk prawnych (ekonomii (?), socjologii (?)), gen. bryg. WP. Członek Komunistycznej Partii Polski (od 1931 r.) i Wszechzwiązkowej Partii Komunistycznej (bolszewików) – od 1941 r. Pełnomocnik Rządu Tymczasowego RP przy dowództwie 2 Frontu Białoruskiego (od 26 II 1945 r.) i dowództwie 3 Frontu Białoruskiego (od 23 III 1945 r.). Od 30 III do 15 XII 1945 r. pełnił funkcję Pełnomocnika Rządu Tymczasowego RP na Okręg Mazurski. Po awansie na stopień gen. bryg., został powołany w listopadzie 1945 r. na stanowisko szefa Polskiej Misji Wojskowej przy Sojuszniczej Radzie Kontroli w Berlinie. Od lipca 1950 r. wiceprezes Narodowego Banku Polskiego.

⁶ Jerzy Burski (31 III 1914 – 23 VI 1979), ps. „Jastrzębiec”, wykształcenie średnie, z zawodu nauczyciel, działacz polityczny i społeczny. Zastępca Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (17 III 1945 – 19 II 1946), poseł do KRN (od 31 XII 1945 r.), prezes Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Ludowego w Olsztynie (4 XI 1945 – 3 II 1946) i Zarządu Wojewódzkiego Związku „Samopomocy Chłopskiej” (od 15 II 1946 r.). Wiosną 1946 r. przeszedł do PPR, a w czerwcu wycofał się z czynnego życia politycznego. Więzień okresu stalinowskiego, rehabilitowany w 1956 r. Członek KW PZPR w Olsztynie (1956–1958).

⁷ E. Kierejczyk, op. cit., ss. 40–41. Biuro i Delegatura, w okresie swego funkcjonowania, wydały łącznie 1208 zaświadczeń wyjazdu na teren byłych Prus Wschodnich. Na ich podstawie skierowano tam ogółem przynajmniej 2600 osób, m.in. lekarzy, urzędników i pracowników technicznych – zob. *Okręg Mazurski*, s. XI; F. Sokołowski, *Materiały źródłowe do początków administracji polskiej na Warmii i Mazurach w 1945 roku*, RO, t.10, Olsztyn 1972, ss. 328–329; A. Wakar, *Administracja publiczna*, ss. 28–29; E. Wojnowski, *Warmia i Mazury w latach 1945–1947. Życie polityczne*, Olsztyn 1970, ss. 49–50.

wyjazdy ekip administracyjnych z Białegostoku wznowiono dopiero w kwietniu, a proces tworzenia urzędów starościńskich na terenie Okręgu Mazurskiego, połączony z oficjalnym przekazywaniem władzy administracyjnej w miastach i powiatach przez radzieckich komendantów wojennych stronie polskiej, został przeprowadzony – z kilkoma wyjątkami – do końca lipca 1945 r.⁸

Po utworzeniu Okręgu Mazurskiego główny ciężar realizacji akcji rekrutacyjnej do pracy w aparacie administracyjnym przejęła utworzona w marcu 1945 r. Delegatura Pełnomocnika Rządu RP na Prusy Wschodnie w Warszawie. Jej działalnością kierował Lucjusz Dura⁹. Przyjęty podział terytorialny ZO nie miał charakteru trwałego. Już 7 lipca 1945 r., uchwałą Rady Ministrów, wyłączono z Okręgu Mazurskiego siedem powiatów. Elcki, gołdapski i olecki wcielono do województwa białostockiego, a elbląski, kwidziński, malborski i sztumski – do województwa gdańskiego¹⁰.

Odrębność ukształtowanego w pierwszych powojennych miesiącach prowizorycznego modelu administracji ogólnej na ziemiach zachodnich i północnych została usankcjonowana formalnie jesienią 1945 r. Na mocy dekretu Rady Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej o zarządzie Ziemi Odzyskanych z 13 listopada 1945 r. zostało powołane Ministerstwo Ziemi Odzyskanych (MZO) z wicepremierem Władysławem Gomułką¹¹ na czele. W odniesieniu do polityki

⁸ Szerzej na ten temat: *Okręg Mazurski*, ss. XI–XII, XIV–XVI, 24–26; M. Płotek, op. cit., ss. 13–14, 50–111; F. Sokołowski, *Z badań nad administracją Okręgu Mazurskiego 1945–1946*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1974, nr 3, ss. 300–305.

⁹ A. Wakar, *Administracja publiczna*, ss. 28–29. Lucjusz Jan Dura (11 II 1891 – 18 II 1976), wykształcenie wyższe prawno-ekonomiczne, z zawodu urzędnik, publicysta, działacz polityczny i społeczny. Od stycznia 1945 r. pracownik MAP. Przybył do Olsztyna 10 IV 1945 r. Początkowo był naczelnikiem Wydziału Organizacyjnego (kwiecień – maj 1945) i Wydziału Osiedleńczego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP (26 V 1945 – styczeń 1946). Sekretarz (od 7 V 1945 r.), wiceprezes (od 15 X 1945 r.) i prezes (od 23 VI 1946 r.) Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Ludowego w Olsztynie. Od 28 XII 1945 do 25 IV 1947 r. pełnił funkcję przewodniczącego Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. 12 IV 1947 r. został powołany na stanowisko pełniącego obowiązki wojewody warszawskiego (do 17 I 1948 r.). Był członkiem Prezydium Naczelnego Komitetu Wykonawczego SL (1948–1949) i posłem na Sejm Ustawodawczy RP (1947–1952).

¹⁰ Uchwała Rady Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z 7 VII 1945 r., w sprawie wyłączenia z okręgów: Pomorze Zachodnie, Mazurskiego (Prusy Wschodnie) i Śląsk Dolny niektórych powiatów i przyznania na terenie tychże powiatów wojewodom; gdańskiemu, białostockiemu, pomorskiemu i poznańskiemu uprawnień pełnomocników okręgowych Rządu RP – *Monitor Polski*, 1945, nr 29, poz. 77.

Utworzone na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 29 V 1946 r. województwo olsztyńskie składało się ostatecznie z osiemnastu powiatów o łącznej powierzchni 18 832 km². Były to powiaty: bartoszycki, braniewski, giżycki, iławski, kętrzyński, lidzbarski, morąski, mragowski, nidzicki, olsztyński, ostródzki, pasłęcki, piski, reszelski, suski, szczycieński, węgorszewski i Olsztyn – powiat grodzki (miejski). Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych (DzU, 1946, nr 28, poz. 177 – utworzenie województw: olsztyńskiego, szczecińskiego i wrocławskiego. Rozprządzenie obowiązywało od 28 VI 1946 r. – por. E. Kierejczyk, op. cit., s. 45; *Okręg Mazurski*, s. XIII.

¹¹ Władysław Gomułka (6 II 1905 – 1 IX 1982), ps. „Wiesław”, wykształcenie podstawowe, z zawodu ślusarz. Sekretarz (23 XI 1943 – 13 XII 1945) i sekretarz generalny Komitetu Centralnego PPR (13 XII 1945 – wrzesień 1948), wicepremier (31 XII 1944 – 20 I 1949) i minister ZO (13 XI 1945 – 11 I 1949) oraz wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli (1949–1950). Aresztowany i uwięziony (1951–1954). Po przełomie październikowym 1956 r. – I sekretarz KC PZPR (1956–1970).

personalnej, minister ZO uzyskał wyłączne uprawnienia wnioskodawcze w kwestii powoływania i odwoływania wojewodów przez RM, a także mianowania i odwoływania starostów na wniosek wojewodów. W wymiarze praktycznym sprawami rekrutacji i weryfikacji przydatności przyszłych urzędników do służby w aparacie administracyjnym zajmowało się Biuro Personalne MZO¹².

Jednym z nich był Wiktor Hoffmann, którego zarówno przygotowanie fachowe, jak i dotychczasowy przebieg kariery zawodowej czyniły zdecydowanie postacią wyróżniającą się spośród innych kandydatów na posady w organach administracji ogólnej.

Wiktor Hoffman urodził się 14 października 1907 r. w Brodnicy (rejencja kwidzyńska, zabór pruski – obecnie: powiat brodnicki, województwo kujawsko-pomorskie) jako syn Aleksandra i Antoniny z domu Sikorska. Ojciec, z zawodu kupiec – zmarł w 1921 r. – był m.in. kierownikiem sekcji umundurowania w Dowództwie Okręgu Generalnego „Pomorze” z siedzibą w Grudziądzu (1920–1921).

Uczęszczał kolejno do szkół średnich w Brodnicy, Grudziądzu, Pielplinie oraz w Chełmnie, gdzie też w 1925 r. ukończył gimnazjum typu klasycznego. W latach 1925–1929 był studentem ekonomii i prawa Uniwersytetu Poznańskiego. 16 czerwca 1929 r. otrzymał dyplom magistra praw. Niemał pół roku później, 5 grudnia 1929 r., został mianowany aplikantem sądowym. Wymagany staż odbył w Sądzie Apelacyjnym w Warszawie (9 XII 1929 – 7 IV 1932). Po złożeniu egzaminu sądowego, Hoffmann kontynuował służbę w wymiarze sprawiedliwości jako asesor Sądu Grodzkiego w Inowrocławiu (7 IV 1932 – 17 I 1933), a następnie sędzia Sądu Grodzkiego w Bydgoszczy (20 I 1933 – 1 IX 1939).

Aresztowany przez gestapo 17 października 1939 r. za przynależność do Polskiego Związku Zachodniego, był – jak wspominał w zachowanym życiorysie – „publicznie bity i katowany”.

30 października 1939 r. został zwolniony z aresztu i tymczasowo odwołany z pełnienia funkcji, z obowiązkiem codziennego meldowania się w siedzibie bydgoskiego gestapo i bezpłatnego świadczenia obowiązków tłumacza w miejscowym Sądzie Rejonowym (Amtsgericht). Zarządzeniem prezesa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, Hoffmanna przeniesiono ostatecznie do dystryktu warszawskiego Generalnego Gubernatorstwa, gdzie 15 kwietnia 1940 r. objął stanowisko

¹² Dekret Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z 13 XI 1945 r. O zarządzie Ziemi Odzyskanych – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: DzU), 1945, nr 51, poz. 295 (uchylony 11 I 1949 – DzU, 1949, nr 4, poz. 22). Zgodnie z art. 7 dekretu, starostowie na Ziemiach Odzyskanych – w ramach przekazanych kompetencji – sprawowali „każdy w swoim okręgu administracyjnym zwierzchnie kierownictwo nad wszystkimi działami zarządu państwowego” i mieli „prawo wydawania w tym zakresie służbowych zarządzeń wszystkim władzom, urzędowi i organom urzędowym w granicach zakresu działań Ministerstwa Ziemi Odzyskanych”. Szerzej na temat uprawnień starostów i wojewodów na ZO – por. E. Kierejczyk, op. cit., ss. 64–68.

kierownika i zarazem sędziego Sądu Grodzkiego w Mogielnicy (obecnie powiat grójcecki, województwo mazowieckie). W czasie okupacji hitlerowskiej działał też jako członek oddziału Rady Głównej Opiekuńczej w Mogielnicy.

Po zakończeniu wojny pozostał na urzędzie. Udzielał się również nadal w pracy społecznej, pełniąc jednocześnie funkcję przewodniczącego Miejskiego Komitetu Opieki Społecznej i Komitetu Akcji Pomocy Zimowej¹³.

9 kwietnia 1946 r. wystosował podanie do ministra ZO Władysława Gomułki z prośbą o przyjęcie „w poczet urzędników administracji ogólnej na Ziemiach Odzyskanych”. BP MZO 2 maja 1946 r. przesłało skierowanie W. Hoffmanna do Urzędu Wojewódzkiego Szczecińskiego, celem ewentualnego „zatrudnienia wg kwalifikacji”¹⁴. Z nieustalonych przyczyn sprawa przeniesienia Hoffmanna do służby w aparacie administracji ogólnej uległa jednak zawieszeniu. Nie udało się również odnaleźć wiarygodnych informacji na temat rzeczywistych przyczyn jego odejścia z aparatu sądownictwa. Brak także jakiegokolwiek potwierdzenia, czy doszło do proponowanej przez autora w podaniu osobistej rozmowy z Gomułką.

Jak wynika z zachowanych dokumentów, Hoffmann został odwołany ze stanowiska kierownika Sądu Grodzkiego – na własną prośbę – dopiero decyzją ministra sprawiedliwości z 2 grudnia 1947 r., z trzymiesięcznym okresem wypowiedzenia. Po odwołaniu pełnił jeszcze obowiązki sędziego do 31 stycznia 1948 r.¹⁵

W lutym 1948 r. Wydziały Kadr i Administracyjno-Samorządowy Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej wspólnie zarekomendowały oficjalnie MZO jego kandydaturę – już jako członka PPS – do objęcia urzędu starosty powiatowego w Gorzowie Wielkopolskim.

BP MZO zwróciło się 5 marca 1948 r. z prośbą do Ministerstwa Sprawiedliwości o wyrażenie zgody na przeniesienie Hoffmanna, „ze względu na dobro służby”, do pracy w MZO, w związku z planowanym objęciem przez niego „odpowiedzialnego i kierowniczego stanowiska w administracji ogólnej”¹⁶. Niezależnie od wcześniejszej propozycji zatrudnienia – dekretem MZO z 15 kwietnia 1948 – został on ostatecznie mianowany starostą powiatu morąskiego. Oficjalnie objął urząd 20 kwietnia 1948 r.¹⁷

¹³ Archiwum Zakładowe Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie (dalej: AZ WMUWO), sygn. 6172,teczka osobowa W. Hoffmanna (materiały niefoliowane), zyciorys W. Hoffmanna z 8 IV 1946 (maszynopis, z podpisem).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Por. Ibidem, pismo BP Ministerstwa Sprawiedliwości do BP MZO z 16 III 1948; Ibidem, karta personalna W. Hoffmanna z 20 IV 1948.

¹⁶ Ibidem, pismo W. Hoffmanna do Z. Bartel dyrektora BP MZO z 17 II 1948 (rękopis, oryginał); Ibidem, pismo BP MZO do BP Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie wyrażenia zgody na przeniesienie W. Hoffmanna do służby w MZO z 5 III 1948.

¹⁷ Ibidem, dekret MZO o mianowaniu W. Hoffmanna starostą powiatu morąskiego z 15 IV 1948; Ibidem, pismo wojewody olsztyńskiego Wiktora Jaśkiewicza do W. Hoffmanna ze skierowaniem do Starostwa Powiatowego w Morągu w celu objęcia stanowiska starosty powiatowego z 20 IV 1948 (kopia).

Nowy starosta od początku aktywnie zaangażował się m.in. w akcję likwidacji odłogów oraz odbudowy zniszczonych gospodarstw rolnych w powiecie. W styczniu 1949 r. udał się z wizytą służbową do powiatu opoczyńskiego, w celu sprowadzenia osadników chętnych do zasiedlenia powiatu morąskiego¹⁸.

27 października 1948 r., decyzją wojewody olsztyńskiego Mieczysława Moczara¹⁹, starosta morąski otrzymał karę porządkową w postaci upomnienia za niezłożenie części z poruczonych meldunków telefonicznych z akcji poboru podatku gruntowego i Społecznego Funduszu Oszczędnościowego Rolnictwa²⁰. Obszerne i zawierające racjonalne argumenty odwołanie Hoffmana do MZO – z wnioskiem o uchylenie orzeczonej kary – zostało złożone drogą służbową na ręce wojewody 30 października 1948 r. Moczar wysłał odwołanie starosty do

Wiktor Jaśkiewicz (1 IV 1912 – 24 X 2003), prof. zw. nauk prawnych, por. rez. WP, członek PPR i PZPR. W listopadzie 1945 r. został powołany przez W. Gomułkę na stanowisko dyrektora gabinetu ministra ZO. Zarządzeniem ministra ZO z 21 IV 1947 r., przeniesiony służbowo do pełnienia tymczasowo obowiązków wojewody olsztyńskiego (1 V 1947 – 8 IX 1947), a następnie wojewoda olsztyński (8 IX 1947 – 30 IX 1948). Po powrocie do Warszawy otrzymał na krótko posadę w MZO. Następnie wyjechał do Poznania, obejmując funkcję dyrektora administracyjnego Uniwersytetu Poznańskiego (w 1949 r.), a później poświęcił się pracy naukowej. Wybitny specjalista z zakresu prawa pracy, m.in. prorektor ds. nauczania (1951–1955) i ds. ogólnych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (1955–1956), a także kierownik Katedry Prawa Pracy UAM (od 1955 r.), dyrektor Instytutu Administracji i Zarządzania UAM (1974–1982) oraz emerytowany wykładowca i kierownik Zakładu Prawa Pracy Uniwersytetu w Białymstoku (1988–1994).

¹⁸Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), Starostwo Powiatowe w Morągu 1945–1950, sygn. 909/III/78, s. 2. Sprawozdanie sytuacyjne starosty powiatowego morąskiego za miesiąc styczeń 1949; C. Browiński, *Administracja publiczna, w: Morąg. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1973, s. 195; Z. Dudzińska, *Pionierskie lata, w: Morąg. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1973, s. 180,182.

W okresie sprawowania obowiązków starosty powiatu morąskiego Hoffmann pełnił również wiele funkcji politycznych i społecznych: członek PPS (prawdopodobnie od lutego 1948 r.), członek Rady Wojewódzkiej PPS w Olsztynie (od 3 X 1948 r.), wiceprzewodniczący (22 IV – 4 XII 1948) i członek (4–15 XII 1948) Powiatowego Komitetu PPS w Morągu, przewodniczący Powiatowej Komisji Odwoławczej PPS w Morągu (od 22 XI 1948 r.), członek Powiatowego Komitetu Współdziałania PPR i PPS w Morągu (od kwietnia 1948 r.), członek Powiatowej Komisji Szkoleniowej PPR-PPS i przewodniczący Powiatowej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w Morągu. Członek PZPR (od 15 XII 1948 r.), członek prezydium Zarządu Powiatowego Związku Młodzieży Polskiej (od lipca 1948 r.), przewodniczący ZP i członek Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, wykładowca „nauki o Polsce i świecie współczesnym” Uniwersytetu Powiatowego Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Morągu. Przewodniczący ZP TPPER i ZP Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza w Morągu (1948–1950) – por. AZ WMUWO, sygn. 6172; R. Syrwid., *Od partnerstwa do wymuszonej „jedności”*. *Olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948*, Łódź 2004, s. 211, 265, 282, 338.

¹⁹Mieczysław Moczar, właściwie: Mikołaj Demko (23 XII 1913 – 1 XI 1986), wykształcenie zawodowe, robotnik, gen. dyw. WP. Członek KPP (1937–1938), PPR (1944–1948) i PZPR (od 15 XII 1948 r.). Szef Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi (1945–1948) i wiceminister Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (czerwiec–wrzesień 1948 r.). Przeniesiony na stanowisko wojewody olsztyńskiego (6 X 1948 – 24 V 1950). Po wejściu w życie ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej z 20 III 1950 r. pełnił obowiązki przewodniczącego Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (24 V 1950 – 16 IV 1952) oraz Prezydium WRN w Białymstoku (1952–1954) i Warszawie (1954–1956). W późniejszym okresie, m.in. wiceminister (1956–1964) i minister spraw wewnętrznych (1964–1968), prezes NIK (1971–1983), poseł na Sejm PRL (1957–1980), członek KC PPR (1944–1948) i KC PZPR (1956–1981).

²⁰SFOR – Społeczny Fundusz Oszczędnościowy Rolnictwa (tzw. Fundusz „B”), utworzony na mocy ustawy o obowiązku społecznego oszczędzania z 30 I 1948 r. (Dz U, 1948, nr 10, poz. 74).

MZO dopiero 30 grudnia 1948 r., z wnioskiem o jego nieuwzględnienie i utrzymanie zaskarżonej decyzji²¹.

20 maja 1949 r., na posiedzeniu egzekutywy KW PZPR w Olsztynie, Hoffmann został określony mianem „prowodyra WRN”²². Następnego dnia, 21 maja 1949 r., egzekutywa przyjęła uchwałę o przewidywanych zmianach na stanowiskach starostów, w tym m.in. o planowanym „zdjęciu” Hoffmanna²³.

Realizując ten scenariusz, Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej KW PZPR w Olsztynie, uchwałą z 23 grudnia 1949 r., wydalila Hoffmanna – „obwionego o obcość ideologiczną” – z partii oraz wystąpiła z wnioskiem do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie o jego „zdjęcie z zajmowanego stanowiska i skierowanie na mniej odpowiedzialną pracę”²⁴.

Wojewoda olsztyński – w oparciu o uchwałę WKKP – złożył 26 stycznia 1950 r. wniosek do Ministerstwa Administracji Publicznej o odwołanie Hoffmanna ze stanowiska, z dniem 31 stycznia 1950 r. Dekretem MAP z 18 lutego 1950 r. został on ostatecznie zwolniony ze służby państwowej, z dniem 31 maja 1950 r., z trzymiesięczną odprawą za okres wypowiedzenia (liczony od 1 marca 1950 r.). Dzieśnięć dni później, 28 lutego 1950 r., przekazał pełnienie obowiązków wicestarosie Józefowi Czubakowi²⁵.

27 grudnia 1952 r. Hoffmann wystosował wniosek do Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w Olsztynie, z prośbą o wpisanie go na listę adwokacką. Wydział Kadr i Szkolenia Prezydium WRN w Olsztynie, w odpowiedzi z 9 marca 1953 r.

²¹ AZ WMUWO, sygn. 6172. Odwołanie W. Hoffmanna z wnioskiem o uchylenie kary upomnienia do MZO z 30 X 1948; Ibidem, pismo wojewody olsztyńskiego M. Moczara do BP MZO z 30 XII 1948. Na marginesie warto zauważyć, że, jak wynika z zachowanej notatki radcy prawnego MZO, Moczar nakładając karę upomnienia nie dopełnił art. 74 ustawy o służbie cywilnej z 17 II 1922 r., nakazującego – przed nałożeniem kary – umożliwienie obwinionemu urzędnikowi usprawiedliwienia się – por. Ibidem, notatka w sprawie odwołania W. Hoffmanna od kary porządkowej z lutego 1949 (maszynopis bez daty dziennej). BP MZO, ignorując przedstawioną opinię, w postanowieniu z 19 II 1949 r., przychyliło się jednak do wniosku wojewody – por. Ibidem, pismo BP MZO do W. Hoffmanna z 19 II 1949.

²² WRN – Wolność, Równość, Niepodległość – konspiracyjny kryptonim przedwojennej PPS, pod którym występowała od października 1939 do maja 1944 r.

²³ APO, Komitet Wojewódzki PZPR w Olsztynie 1948–1990, sygn. 1141/255, s. 89, protokół z posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Olsztynie z 20 V 1949; AZ WMUWO, sygn. 6172, wyciąg z uchwały egzekutywy KW PZPR z 21 V 1949 (odpis z 25 V 1949).

²⁴ AZ WMUWO, sygn. 6172, uchwała nr 1022/49 WKKP PZPR w Olsztynie w sprawie W. Hoffmanna z 23 XII 1949. W uzasadnieniu Zespół Orzekający WKKP stwierdził: „w czasie okupacji piastował stanowisko sędziego grodzkiego oraz utrzymywał bliskie stosunki z żandarmerią niemiecką, zaś po wyzwoleniu, będąc członkiem PPS reprezentował tam grupę WRN i przebywał między elementem reakcyjno-spekulanckim. Obecnie będąc starostą powiazał się z bogaczami wiejskimi, demoralizuje podwładnych mu wójtów, z którymi urządził libację. Ideologicznie obcy. Do Partii wstąpił dla utrzymania się na stanowisku” (pisownia oryginalna).

²⁵ Ibidem, wniosek wojewody olsztyńskiego M. Moczara do MAP o odwołanie W. Hoffmanna ze stanowiska starosty powiatu morąskiego z 26 I 1950 (kopia); Ibidem, dekret MAP o odwołaniu W. Hoffmanna ze stanowiska starosty z 18 II 1950 (kopia); Ibidem, pismo Jana Żukowskiego naczelnika Wydziału Personalnego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie do W. Hoffmanna w sprawie przekazania obowiązków starosty J. Czubakowi z 27 II 1950 (kopia).

na pismo Wojewódzkiej Rady Adwokackiej o wydanie opinii na jego temat – powołując się na uzasadnienie uchwały WKKP – stwierdził, że „zdaniem Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – nie posiada kwalifikacji na adwokata”. Zgodnie z opinią Prezydium WRN, która nie dawała „rękojmi”, że będzie on „wykonywał zawód adwokata zgodnie z wymogami i interesami Polski Ludowej”; Wojewódzka Rada Adwokacka podjęła uchwałę o odmowie dokonania wpisu. Uchwała ta została zatwierdzoną decyzją ministra sprawiedliwości z 24 lipca 1953 r.²⁶

We wrześniu 1956 r. Hoffmann złożył ponowny wniosek o wydanie pozwolenia na wykonywanie zawodu adwokata, podważając opinię Prezydium WRN jako „niezgodną z prawdą”. Ówczesny dziekan Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w Olsztynie, mecenas Stefan Gąsiorowski, zwrócił się 29 września 1956 r. do Wydziału Kadr i Szkolenia Prezydium WRN z prośbą o wypowiedzenie się, czy opinia z 1953 r. posiada „jakikolwiek przesłanki dowolnej oceny pracy i postawy ob. Hoffmanna, czy też jest oparta na właściwym materiale”²⁷.

W odpowiedzi z 15 października 1956 r. – podpisanej przez wiceprzewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie Zbigniewa Januszko – Prezydium WRN „sprostowało” swoją poprzednią opinię z marca 1953 r., określając jego okres pracy na stanowisku starosty jako „nienaganny”. Uznano ponadto, że dał on się „poznać jako dobry pracownik oraz zdolny organizator pracy administracyjnej. Umiał współżyć z podległymi mu pracownikami i nie stwierdzono aby używał alkoholu – jak to podano w poprzedniej opinii”²⁸.

Po 1956 r. Hoffmann był wieloletnim kierownikiem morąskiego zespołu adwokackiego. Zmarł 28 kwietnia 1979 r. w Morągu²⁹.

Współczesna ocena podania Hoffmanna nie powinna być dokonywana jedynie w ramach kategorii klasycznej egzemplifikacji serwilizmu. Nadmiernym uprosz-

²⁶ Ibidem, pismo Wydziału Kadr i Szkolenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie do Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w Olsztynie w sprawie W. Hoffmanna z 9 III 1953 (kopia).

²⁷ Ibidem, pismo dziekana S. Gąsiorowskiego do Wydziału Kadr i Szkolenia Prezydium WRN w Olsztynie z 29 IX 1956 (maszynopis, oryginał).

²⁸ Ibidem, notatka służbowa Władysława Kaszuby zastępcy naczelnika Wydziału Kadr Prezydium WRN w Olsztynie w sprawie W. Hoffmanna z 15 X 1956; ibidem, pismo Z. Januszko wiceprzewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie do Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w Olsztynie w sprawie W. Hoffmanna z 15 X 1956.

Wysoką ocenę pracy starosty Hoffmanna potwierdzały również oświadczenia wystawiane przez byłych pracowników starostwa morąskiego. Oto fragment jednego z nich, z 13 X 1956 r., sporządzonego przez starszego instruktora kadrowego Prezydium WRN w Olsztynie, byłego urzędnika Starostwa Powiatowego i Prezydium PRN w Morągu: „Ogólnie był lubiany przez cały personel, tak samego Starostwa, jak również byłych Gminnych Rad Narodowych. Umiał zachęcać personel do pracy zawodowej, jak też społecznej. Dużo pracy wkładał w tym czasie nad powstaniem zespołu artystycznego, jaki w tym czasie istniał w Starostwie. Często wyjeżdżał w teren na radę sołtysów. Ogólnie cechuje go inteligencja, jest energiczny, ambitny, szczerzy. W Morągu cieszy się dobrą opinią” (pisownia oryginalna) – ibidem, oświadczenie J. Fabisiaka „odnośnie osoby ob. Hoffmanna Wiktora” z 13 X 1956.

²⁹ Informacja o dacie i miejscu zgonu W. Hoffmanna została udzielona autorowi, na jego prośbę, przez Urząd Stanu Cywilnego w Morągu (nr sprawy: USC.5364.24.2014 – zaświadczenie z 4 VII 2014 r.).

czeniu byłoby także potraktowanie zawartych w nim poglądów, wyłącznie poprzez pryzmat koniunkturalizmu i chęci realizacji interesów jednostkowych.

Prezentowany tekst, zupełnie wyjątkowy na tle innych standardowych podań wpływających do Biura Personalnego MZO, stanowi bez wątpienia interesujący przykład postawy i sposobu myślenia właściwy dla części inteligencji polskiej, usiłującej zdefiniować swoją pozycję w nowym, narzuconym systemie ustrojowym u progu jego funkcjonowania.

Przedstawiona przez Hoffmanna analiza ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej – związana z szeroko rozumianą problematyką zagospodarowania Ziemi Odzyskanych – w połączeniu z krytyką legitymizacji partyjnej tworzonego aparatu administracyjnego, korespondowała w pewnej mierze z rzeczywistymi oczekiwaniami społecznymi. Abstrahując od zauważalnych w podaniu odniesień popierających radzieckie rozwiązania systemowe – sformułowanych jednak, jak się wydaje, wyłącznie na użytek adresata – istotą przesłania pozostaje apel o otwarcie drogi zatrudnienia na ziemiach północnych i zachodnich licznej rzeszy bezpartyjnych, nierzadko autentycznych fachowców, posiadających dobre przygotowanie zawodowe, poparte często długoletnią praktyką. Mając pełną świadomość trudnej i złożonej sytuacji politycznej, Hoffmann – pracownik przedwojennego wymiaru sprawiedliwości – usiłował przedstawić Gomułce propozycję kompromisową, umożliwiającą w istocie funkcjonowanie w życiu społecznym i zawodowym poważnej grupie pracowników, w tym administracyjnych, legitymujących się stażem zawodowym w II Rzeczypospolitej, niezwiązanych z ideologią komunistyczną.

O tym, że były to założenia nierealne w warunkach rozpoczynającej się budowy systemu totalitarnego w Polsce świadczyły dobitnie następujące po sobie wydarzenia: sfałszowane Głosowanie Ludowe (30 czerwca 1946 r.) i wybory do Sejmu Ustawodawczego (19 stycznia 1947 r.) oraz likwidacja opozycji parlamentarnej w postaci Polskiego Stronnictwa Ludowego i podziemia niepodległościowego. Nasilająca się od końca lat czterdziestych XX w. ideologizacja wszelkich przejawów życia publicznego, prowadzona pod hasłem „walki klasowej”, doprowadziła w krótkim czasie do usunięcia wielu znakomicie przygotowanych urzędników, zwłaszcza z administracji publicznej i różnych gałęzi gospodarki państwowej³⁰.

Najlepszym potwierdzeniem tego stanu rzeczy była sytuacja samego autora podania, który – po odejściu z aparatu sądownictwa – kontynuował, zresz-

³⁰ Skalę rotacji kadr w aparacie administracyjnym potwierdzają zestawienia zbiorcze MZO. Przykładowo, w marcu 1948 r. w starostwach powiatowych województwa olsztyńskiego było zatrudnionych tylko 241 (23,6%) urzędników z praktyką zawodową w przedwojennej administracji państwowej lub samorządowej, wobec 779 (76,4%) posiadających wyłącznie praktykę w okresie powojennym. W Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie i starostwach powiatowych województwa olsztyńskiego zatrudniono i zwolniono, odpowiednio: w 1947 r. – 663 i 713, a w 1948 r. – 543 i 477 urzędników. Podają za: P. Słowiński, *Administracja terytorialna województwa szczecińskiego w latach 1945–1950*, Gorzów Wielkopolski 2008, s. 123, 129.

tą krótko, karierę zawodową w organie administracji ogólnej I instancji, właśnie z rekomendacji partyjnej i przy czynnym zaangażowaniu w działalność, kolejno w PPS i PZPR.

Publikowany dokument – w postaci maszynopisu kopii – pochodzi z teczki personalnej Wiktora Hoffmanna, przechowywanej w Archiwum Zakładowym Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

Materiał źródłowy został przygotowany do druku, z założeniem zachowania jego pierwotnego charakteru i układu. W kilku przypisach rzeczowych, opatrzonych cyframi arabskimi, wprowadzono jedynie krótkie objaśnienia poprawiające czytelność samego przekazu. W przypisie tekstowym podano treść odręcznej adnotacji umieszczonej na marginesie podania, jako istotnej w kontekście omawianych wydarzeń.

1946 kwiecień 9, Mogielnica. – Podanie sędziego Sądu Grodzkiego w Mogielnicy Wiktora Hoffmanna do wicepremiera Gomułki „w sprawie przyjęcia w poczet urzędników administracji ogólnej na terenach Ziem Odzyskanych”^a

Źródło: AZ WMUWO, sygn. 6172. Teczka personalna W. Hoffmanna (materiały niefoliowane) – maszynopis, kopia z podpisem autora.

Do Obywatela
Ministra Ziem Odzyskanych
Wicepremiera Gomułki
w Warszawie

Problem całkowitej repolonizacji i intensywnego zagospodarowania Ziem Odzyskanych przy jednoczesnym zupełnym zespoleniu ich z Macierzą dla zadookumentowania – zwłaszcza wobec zagranicy – naszej sprawności organizacyjno-administracyjnej, stał się ostatnio palącym zagadnieniem polityki Rządu Rzeczypospolitej. Ogrom tych zadań, przerastających zwarte wysiłki jednego pokolenia, wymaga zupełnej i powszechnej mobilizacji potencjalnych sił Narodu.

^a W lewym górnym rogu pierwszej strony odręczna adnotacja: «Skierować na Pom. Zach. 2 V 1946. Z[ofia] Bartel» [dyrektor Biura Personalnego MZO – przyp. R.S.].

Dotychczasowe wysiłki i rezultaty, nader chlubnie zresztą uwypuklające państwowotwórczą działalność dzisiejszych sterników nawy państwowej, nie odzwierciedlają dostatecznie tych wszystkich możliwości, jakie Naród Polski – przy spełnieniu swych historycznych zadań – z bogatego repertuaru żywotnych sił wypromieniować może. Genezę tego stanu umieścić należy w następujących, zasadniczych przyczynach:

- 1) w antypaństwowej, defetystycznej propagandzie o niestałości naszych granic zachodnich;
- 2) w ignorującej perspektywy historyczne apatycznej postawie szerokich warstw ludności, rozpraszającej twórcze siły w walce o byt;
- 3) w rozbięciu społeczeństwa na dwa zwalczające się (jawnie czy też skrycie) obozy;
- 4) we wszechogarniającej życie państwowe i społeczno-gospodarcze struktury partyjno-politycznej.

Problem ostatni, o charakterze psychologicznym, wymaga szerszego omówienia na tle ogólnopaństwowym. W dobie obecnej reorganizacji aparatu państwowego legitymacja partyjna (pomimo odmiennych zapewnień) wciąż jeszcze – ze szkodą dla znacznie ważniejszego wymogu kwalifikacji i kompetencji – jest *conditio sine qua non*¹ w uzyskaniu odpowiedzialnego stanowiska w służbie państwowej. Musiało to siłą rzeczy doprowadzić do:

- 1) zasilenia stronnictw politycznych dużym procentem zakonspirowanego elementu oportunistycznego, zakłamanego a nawet dywersyjnego, gotowego w razie fluktuacji stosunków politycznych do zdrady i dezercji;
- 2) zepchnięcia części społeczeństwa, zwłaszcza materialnie niezależnego, do wygodnej pozycji *attentisme*².

Odmienne, zdaniem moim, załatwienie tego problemu, tzn. zniesienie w takich przypadkach wymogu uprzedniego zapisu partyjnego, spowodowałyby niechybnie – tak pożądane dla stabilizacji młodego ustroju demokratycznego – rozładowanie naelektryzowanej atmosfery politycznej przez usunięcie amoralnych przetargów partyjnych (głównie w terenie) i niepokojących obaw zmajoryzowania partyjnego. Umożliwiłyby to poza tym wewnętrzne scementowanie poszczególnych stronnictw demokratycznych po odpłynięciu niepewnego balastu osobowego, otwierając innym – dotąd wobec istniejących nakazów negatywnie do organizacji partyjnych ustosunkowanym – drogę dobrowolnego, nieprzymuszonego wstępowania do stronnictw demokratycznych.

¹ Łac. – warunek niezbędny, nieodzowny.

² Franc. – oczekiwanie, bierny stosunek do decyzji, kunktatorstwo.

Istnieje wszakże inna jeszcze grupa społeczna szczerych demokratów, dla których niewygodne są ze względu na ich wybujały indywidualizm krępujące więzy organizacyjno-partyjne, i którym obca jest zupełnie serwilistyczna apoteoza autorytetów partyjnych. Oni to, mimo całego zainteresowania dla różnych prądów społeczno-politycznych, zawsze zostaną poza nawiasem istniejących czy nowopowstających partii politycznych. Posądzanie ich o zamaskowaną wrogość w stosunku do nowej rzeczywistości politycznej jest pełnym nonsensem psychologicznym. Oni to właśnie, nieskrępowani partyjno-politycznie i nieobciążeni zarzutem wysługiwnia się partii, w pierwszym rządzie powołani są do głoszenia twórczych haseł lojalnej współpracy wszystkich stronnictw dla dobra państwa i narodu. Przytoczyć tu należy budujący przykład Rosji Sowieckiej, gdzie zablokowani podczas ostatnich wyborów z rządzącą partią komunistyczną (koncepcja godna przeszczepienia na grunt polski) – mimo monopartyjnego systemu – zyskali pełne prawo bytu³.

Zwracam się więc do Obywatela Premiera z gorącym apelem o otwarcie na oścież bram wiodących na zachodnie rubieże Polski dla tych nieposzlakowanych pod względem narodowym i demokratycznym rodaków, którzy państwowotwórczą pracę w służbie Polski Demokratycznej uważają za kategoryczny nakaz chwili.

Stawiając się do dyspozycji Obywatela Premiera pragnę podkreślić, że jestem:

1) demokratą krocącym w pierwszych szeregach obrońców ostatnich zdobyczy demokratycznych, demokratą nie ostatniego chrztu, o czym dobitnie świadczyć może moja rozległa działalność na stanowisku kierownika Sądu Grodzkiego w Mogielnicy;

2) legalistą bezkompromisowo stosującym wszystkie akty ustawodawcze obecnych władz państwowych, przy jednoczesnej szerokiej wykładni społecznej dawnych norm prawnych;

3) lojalistą, o nieprzejednanej abominacji do wszelkich zakłamań, intryg i sabotaży.

W głębokim przeświadczeniu, że bezpośredni kontakt jedynie stanowić może o należyтым wartościowaniu człowieka, uprzejmie proszę Obywatela Premiera o wyznaczenie mi krótkiej audiencji.

(Wiktor Hoffmann)

³ Chodziło tu o wybory do Rady Najwyższej Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, przeprowadzone 10 II 1946 r.